

“A1 alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

Anna Sivula, Jaakko Suominen & Markku Reunanen

Tämä artikkeli käsittelee ihmistieteissä tapahtuneita julkaisukäytännön muutoksia. Erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat 2000-luvulla voimaan tulleiden yliopistojen uusien rahoitusmallien vaikutukset ja niiden omaksuminen käyttöön. Artikkelin perustuu vuonna 2014 tehtyyn verkkokyselyyn, jossa kartoitettiin miten tutkijat ovat suhtautuneet tiede- ja kustannusmaailman muutoksiin sekä millaisia uusia toimintatapoja ne ovat tutkimustyössä synnyttäneet. Merkittävimpiin löydöksiin kuuluvat ne moninaiset keinot, joilla uusia järjestelmiä on käytännössä sovellettu (ja myös väärinkäytetty), sekä ihmistieteilijöiden jakautuminen erilaisiin ryhmiin, joilla on usein jopa täysin päinvastainen suhtautuminen muutoksiin. Lisäksi esiin nousee se, kuinka hyvin tulosjärjestelmät tunnetaan eri yliopistoissa, ja kuinka järjestelmät ovat herättäneet runsaasti kriittistäkin keskustelua.

Johdanto

Jufo-luokittelu ja yliopistojen uusi rahoitusmalli ovat [johtaneet siihen], että tutkimus on vain numeroita tuottavuusraporteissa, mikä suoraan vaikuttaa tieteen laadukkuuteen. Yliopistot eivät tue tieteentekijöitä vaan ainoastaan käyttävät heitä omassa rahoituspelissään. (N35HumPostdoc)[1]

Tieteellisen julkaisemisen muuttuminen on mielestäni yhteydessä laajempaa ilmiöön, jossa tutkimus on yhä enenevässä määrin kilpailua ykköspaikasta ja monelle tutkijalle tutkimustyö ei ole kutsumus, vaan ura. Kun uralla eteneminen riippuu yhä enemmän julkaisujen määrästä, toimivan julkaisukaavan löytäminen on avain onneen. (M41YhtSen)

Tällaisia kommentteja esittivät tutkijat, jotka vastasivat syksyllä 2014 kyselyymme tieteellisestä julkaisutoiminnasta ja sen muutoksista ihmistieteissä. Mihin vastaajien näkemykset perustuvat? Miten suhtautuminen tutkimukseen ja sen arvon määrittämiseen on muuttunut? Millaisiin julkaisemista ohjaaviin sääntöihin tai periaatteisiin vastaajat olettivat olevansa sopeutumassa? Tässä artikkelissa jäljitämme tiedepoliittista muutosprosessia ja tutkimme suomalaisten ihmistieteilijöiden kokemuksia tieteellisen julkaisemisen muutoksista erityi-

sesti 16.9.2009 hyväksytyn ja vuoden 2010 alusta voimaan tulleen uuden yliopistolain perspektiivistä. Artikkelin aikarajaus päättyy uuden tarkistetun yliopistojen rahoitusmallin käyttöönottoon vuonna 2015. Taustoitamme artikkelia käymällä läpi lyhyesti myös aiempia kehityskulkuja.

Artikkelin pääaineisto muodostuu vuoden 2014 loppupuolella toteuttamamme kyselyn vastauksista. Avoimista kysymyksistä koostunut verkkokysely käsitteli erityisesti julkaisemista: julkaisujen luokitteluja, julkaisuprosesseja ja kokemuksia julkaisijoista. Muodostimme tutkimusaineiston Webropol-verkkokyselyllä, joka sisälsi kuusi avointa kysymystä sekä niiden jäljessä taustakysymyksiä, jotka käsitelivät vastaajien sukupuolta, ikää, uran vaihetta ja tieteenalaa (ks. Liite 1). Emme kysyneet vastaajien yliopistoa emmekä tarkkaa oppiainetta tai laitosta, koska halusimme turvata osallistujien anonymiteetin. Olemme koodanneet vastaukset niin, että koodissa ovat mukana ainoastaan tieteenala, uran vaihe, vastaajan ikä ja sukupuoli. Avoimet kysymykset käsitelivät yliopistojen uuden rahoitusmallin ja esimerkiksi Julkaisufoorumi-hankkeen tuottaman julkaisuluokittelun (ns. Jufo-luokitus) sekä vertaisarviointikäytänteiden vaikutuksia tutkijoiden työhön. Kyselylomakkeen yhteydessä annoimme vastaajille myös tietoja Julkaisufoorumi-hankkeesta, vertaisarvioinnista ja yliopistojen rahoitusmallista.

Valitsimme avoimista kysymyksistä koostuvan verkkokyselyn aineistonkeruun menetelmäksi, vaikka tiesimme, että sen tuottaman aineiston analysointi on hidasta. 92 vastaajan joukko ei myöskään muodosta otosta, jonka perusteella voisi tehdä tilastollisia yleistyksiä. Kyseessä on harkinnanvarainen, itsevalikoitunut näyte (ks. esim. Räsänen & Sarpila 2013, 72–73; Miettinen & Vehkalahti 2013, 86–90; Suominen, ilmestyy). Laskimme kuitenkin myös vastauksissa toistuvien teemojen frekvenssejä, sillä lukumäärät antavat ainakin viitteitä ilmiöiden tuttuudesta vastaajille. Tärkeimmät löydöksemme ovat luonteeltaan laadullisia: löysimme vastauksista erilaisia odotuksia, kuviteltuja vaatimuksia, pelkoja ja ennakoiteja, joiden ohjaamina tutkijat olivat sopeutuneet ja sopeutumassa yliopistojen muuttuvaan toimintakenttään. Kyselyn vastauksia voi lukea yhtäältä vastaajien oman toiminnan kuvauksina ja toisaalta kommentteina vallitsevaan tilanteeseen ja yliopistojen toiminnasta käytyyn julkiseen keskusteluun. Aineistoa voisi jatkossa analysoida myös tekemällä erilaisen vastaajaryhmien vertailua ja keskittymällä muutostokemusta koskeviin puhetapoihin.

Artikkelin teoreettinen tarkastelu perustuu uutuuksien kulttuurista omaksumista kuvaaviin malleihin. Kyselyn vastauksia on tulkittu myös historian tutkija Reinhardt Koselleckin hahmotteleman, *historiallisen kokemustilan* ja *odotushorisontin* välisen vuorovaikutuksen ilmauksina (Koselleck 2004, 260–263). Yliopiston sosiaalisessa verkossa leviävät uudet, aiempia korvaavat toimintamallit voi hyvin tulkita omanlaisikseen innovaatioiksi, joihin suhtaudutaan samalla tavoin kuin mihin hyvänsä uutuuksiin: niitä kokeillaan, niitä vastustetaan, niiden etuja arvioidaan ja niitä muokataan omaan käyttöön sopiviksi (vrt. Rogers 2003 [1962]).

Yksittäisten tutkijoiden tasolla uuden rahoitusmallin käyttöönotto muuttuu uutuuden kotouttamis- tai kesyttämisprosessiksi (vrt. esim. Pantzar 1996). Sitä voi tarkastella myös laajempaan kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kehityskulkuna, johon Mikael Hårdin ja Andrew Jamisonin (2005) kulttuurisen omaksumisen mallia soveltaen kuuluu kolme tasoa: diskursiivinen (eli puhetapoja koskeva), organisatorinen sekä arjen käytänteiden taso. Tässä artikkelissa tarkastelemme julkaisutoiminnan muutosta erityisesti tutkijoiden arkitoiminnan ja arkikokemuksen näkökulmasta, mutta siihen vaikuttavat myös muut tasot: ohjaukseen

liittynyt julkinen keskustelu, uudet sanastot ja käsitteet, yliopistojen eri tasojen ohjauspuhe ja ohjaustoimet, erilaiset tulosten kirjaus- ja raportointimekanismit ja niin edelleen.

Yliopistojen rahoitusmallien muutokset

Kyselyn vastauksia on tarkasteltava 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun kontekstissa, sillä vastaajien kokemukset ovat osa tuolloin alkanutta jatkumoa[2]. Yliopistojen rahoitusmallien viimeaikaiset muutokset liittyvät 1990-luvun puolivälissä alkaneeseen korkeakoulupolitiikan ja korkeakoulujohtamisen niin kutsuttuun kolmanteen vaiheeseen, jota tutkijat nimittävät tulosohjauksen ja tulosjohtamisen vaiheeksi (esim. Kallio 2014, 65)[3]. Julkaisemiseen liittyvä tulosohjaus on lisääntynyt 1990-luvun alkupuolelta lähtien, ja Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on ollut tulosohjauksen kehittämisessä keskeinen rooli. Yliopistojen tulosohjauksen muutokset ovat osa laajempaa julkishallinnon viime vuosikymmeninä tapahtunutta muutosprosessia (Yliaska 2014). Nämä taustat on pidettävä mielessä tarkasteltaessa viime vuosina tapahtunutta kehitystä.

Ennen 1990-lukua suomalaisten yliopistojen rahoitus oli perustunut opintojen aloituspaikkoihin. Aloituspaikkojen lukumäärään perustuva mekaaninen rahoitusmalli ei houkuttanut yliopistoja kehittämään tai edes arvioimaan tuottavuuttaan tai toimintansa tehokkuutta. 1990-luvulla suomalaiset yliopistot pääsivät kuitenkin, tulosohjauksen puitteissa, päättämään rahojensa käytöstä. Tulosohjauksella pyrittiin irrottamaan yliopistopolitiikka aluepolitiikasta. Toimintamenobudjetointi esitteli vuonna 1994 yliopistoille tulossopimukset, ja seuraavana vuonna ryhdyttiin kehittämään tulosohjauksen ytimeen laskennallista mallia, jonka perusteella yliopistojen perusrahoitus jaettaisiin. 1994 aloittivat myös uudet tutkijakoulut. Samoin tieteellisen julkaisemisen rooli osana yliopistojen mitattua tulosta vahvistui vuonna 1994, kun yliopistojen toimintaa tilastoivaan, vuonna 1981 perustettuun KOTA-tietokantaan alettiin kerätä tietoja myös tieteellisestä julkaisutoiminnasta (OPM 2003).

Yliopistojen rahoitus perustui jaksolla 1998–2000 enimmäkseen suoritettuihin tutkintoihin – tai pikemminkin sopimukseen realistisesta tavoitetasosta. 2000-luvun alussa rahoitusmallia uudistamaan perustettiin opetusministeriössä useita työryhmiä, jotka pyrkivät kehittämään muun muassa yliopistojen yhteiskunnallista ja alueellista vuorovaikutusta. Vuonna 2005 rahoitusmallia pyrittiin puolestaan kehittämään tutkimustoiminnan edellytyksiä vahvistamaan suuntaan, ja malliin lisättiin tutkimusta kuvaavia indikaattoreita. Joulukuussa 2006 ministeriö asetti työryhmän kehittämään KOTA-tietokannan tutkimusosiota. Tietokanta piti saada tuottamaan luotettavaa, kattavaa ja vertailukelpoista tietoa suomalaisten yliopistojen tutkimustoiminnasta, tieteellisestä julkaisutoiminnasta ja tieteen ja tutkimuksen edellyttämistä resursseista. (OPM 1998; OPM 2002; OPM 2008; Acatiimi 5/2000; Acatiimi 9/2005, 8–9.)

Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto asetti Helsingin yliopiston aloitteesta keväällä 2009 työryhmän pohtimaan tutkimuksen, erityisesti tutkimusjulkaisujen laadunarviointia. Työryhmä selvitti mahdollisuutta luoda Suomeen TiedeKOTA-työryhmän suosittelu, Norjan ja Tanskan mallien mukainen julkaisuforum-järjestelmä. Työryhmä päätyi ehdottamaan julkaisufoorumiin perustuvan laadunarviointijärjestelmän perustamista. Uudenlainen laadunarviointi palvelisi rahoitusjärjestelmää, yliopistojen kehittämistä ja ohjaisi tutkijoiden valintoja. Raportissa todettiin, myös että julkaisuforumista on keskusteltu Suomessa jo pitkään, ja siinä esitettiin SWOT-mallin mukaisesti julkaisufoorumin vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. (Unifi 2010.)[4]

“AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

Yliopistot saivat 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla alle 2 % kokonaisrahoituksestaan tieteellisten julkaisujen perusteella. Toukokuussa 2009 valmistuneessa Innovaatiojärjestelmän kansallisen arvioinnin väliraportissa ehdotettiin tutkimuksen perusteella saatavan rahoituksen osuuden lisäämistä. Ehdotuksen mukaan tutkimusjulkaisut laskettaisiin ja niiden korkea laatu varmistettaisiin vertaisarvioinnilla. Opetusministeriön asetus uusimuotoisten yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteereistä annettiin marraskuussa 2009. Asetuksen 5 §:ssä tutkimuksen ja tutkijankoulutuksen laadulle sekä vaikuttavuudelle määritettiin kolme kriteeriä: kansallinen kilpailtu tutkimusrahoitus (painotus 60 %), tieteelliset julkaisut (painotus 20 %) ja tutkimuksen kansainvälistyminen (painotus 20 %). Kriteerien sisällä tieteelliset julkaisut jakaantuvat kahteen osioon: ulkomailla julkaistujen, vertaisarvioitujen julkaisujen lukumäärä (painotus 60 %) sekä muiden tieteellisten julkaisujen lukumäärä (painotus 40 %). Tämäkin rahoitusmalli painotti julkaisujen laadun sijasta niiden määrää. Laadun takeena oli julkaisujen läpikäymä vertaisarviointi. Uuden yliopistolain myötä vuonna 2010 astui voimaan rahoitusmalli, joka kannusti yliopistoja tutkimusjulkaisujen laadun parantamisen ohella myös voittoa tuottavaan taloudelliseen toimintaan. (Unifi 2010.)

Julkaisufoorumin kehittämistä koordinoi Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV). Suomalaisessa mallissa julkaisut luokiteltiin niiden painoarvon määrittäville tasoille tieteenala-kohtaisissa paneeleissa, joissa oli edustus eri yliopistoista. Nyt oli tarkoitus ottaa huomioon myös julkaisujen tieteelliset ansiot:

Yliopistojen piirissä on yleisesti pidetty ongelmana sitä, että tässä ja sitä edeltäneessä mallissa ratkaisevaa on ollut julkaisujen määrä eikä laatu. Suomen yliopistojen rehtorien neuvosto otti pohdittavaksi miten julkaisujen laatu voitaisiin ottaa huomioon rahoituksen perusteena, ja sen asettama työryhmä laati vuonna 2009 suunnitelman tieteellisten julkaisujen laadunarvioinnin kehittämiseksi. (TSV 2012, 3.)

Suomen yliopistot Unifi -yhdistyksen hallitus hyväksyi julkaisufoorumin puitteissa toteutettavaa julkaisujen luokittelua koskevan ehdotuksen kokouksessaan 15.1.2010. (Unifi 2010.) Järjestelmä, jolla rahoittaja arvioi tutkimuksen laatua ja merkitystä 2010-luvun suomalaisissa yliopistoissa, alkoi sekavan siirtymävaiheen jälkeen löytää muotoaan. Monografiat laskettiin 2010 rahoitusmallissa samalla painoarvolla kuin artikkelit, mutta vuodesta 2014 lähtien monografiat on laskettu nelinkertaisella painoarvolla.

Julkaisufoorumihankkeen (2010–2012) loppuraportissa viitattiin ongelmiin, jotka olivat nousseet esiin tiedejulkaisujen luokittelua koskevassa julkisessa keskustelussa:

Kuten kaikki tutkimuksen arvioinnin menetelmät, myös julkaisukanavien tasoluokitukset ovat herättäneet kriittistä keskustelua sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Valtaosa kritiikistä on noussut olettamuksesta, että lehtien tasoluokituksia käytetään yksittäisten julkaisujen tai tutkijoiden arviointiin. Keskeinen ongelma on, että julkaisun laatua ei voida määrittää yksinomaan lehden tai muun julkaisukanavan perusteella. (TSV 2012, 19.)

Vuonna 2013 yliopistojen perusrahoitusmalli muuttui jälleen. Julkaisutoimintaan perustuvan rahoituksen osuus nousi 13 prosenttiin perusrahoituksesta. (OKM 2013.) Malli oli käytössä vuosina 2013–2014. Kansainvälisten referee-julkaisujen osuus oli 9 prosenttia ja muiden tieteellisten julkaisujen 4 prosenttia. Julkaisufoorumin luokkia ei käytetty yliopistojen

rahoituksen perusteena ennen vuotta 2015 (ks. esim. OKM 2014a; 2014b), mutta vuonna 2012 ensimmäisen kerran esitelty julkaisufoorumin luokitus näyttää tästä huolimatta ohjanneen tutkijoiden toimintaa. Tutkijat ennakoivat, sillä tiedossa oli, että julkaisumäärät lasketaisiin takautuvasti kolmen vuoden jaksoissa (ks. myös Hellman & Poteri 2012).

Julkaisujen arviointiperusteiden ja niihin kytkeytyvän rahoitusjärjestelmän äkillinen muutos herätti tutkijoiden keskuudessa myös kritiikkiä. Kuusikymmentä suomalaista tieteellistä seuraa allekirjoitti tammikuussa 2012 kannanoton, jossa muistutettiin tieteenalojen keskinäisistä eroavaisuuksista. Seurat olivat erityisen huolestuneita kahdesta ongelmasta:

1) Julkaisujen arvioinnin välineellinen ja massamittainen järjestelmä on jäykkä, eikä sen avulla kyetä juuri ottamaan huomioon tieteen- ja tutkimusalojen eroja, mikä kyseenalaistaa vakavasti koko arvioinnin mielekkyyden ja kestävyuden. 2) Julkaisufoorumihankkeen tulokset heijastuvat ja niitä voidaan käyttää – käytetään jo nyt – muihin kuin alkuperäisiin tarkoituksiinsa, mikä voi vaikuttaa huomattavan kielteisesti tieteenharjoittamisen tulevaisuuteen. (Tieteelliset seurat 2012.)

Julkaisufoorumin loppuraportista näkee, että kannanotto oli luettu ja esimerkiksi kotimaisilla kielillä julkaistun tieteen aseman parantamiseksi pyrittiin löytämään keinoja (ks. myös Hellman & Poteri 2012). Nämä kaksi huolenaihetta näkyvät myös vuonna 2014 tekemämme kyselyn vastauksissa.

Tulosohjausperiaatteiden omaksuminen ihmistieteisiin Tulosohjaus vakiinnutti askel kerrallaan asemansa suomalaisessa yliopistomaailmassa. Edellä olemme kuvanneet, miten se ulotti vaikutuksensa myös tutkimusjulkaisujen tuotantoon. Nämä havainnot ovat taustalla, kun keskitymme tarkastelemaan tulosohjauksen omaksumiskokemuksia suomalaisissa ihmistieteissä 2010-luvulla.

Mekaanista, orgaanista ja dynaamista johtamisen toimintalogiikkaa tutkineet Pirjo Ståhle ja Leif Åberg (2012, 39–40) esittävät, että uusi yliopistolaki ”on pakottanut yliopistot laittamaan mekaanisen toimintalogiikkansa kuntoon”, mikä on herättänyt tieteilijöiden keskuudessa akateemisen vapauden menettämisen ja byrokratian lisääntymisen pelkoa. Mekaaniseen toimintalogiikkaan kuuluvat mittarit, kustannustietoisuus, rutiinien hallinta ja kontrolli. Ståhlen ja Åbergin mukaan yliopistojen strategioissa mainitut dynaamiseen ja orgaaniseen toimintalogiikkaan perustuvat arvot koetaan mekaaniseen toimintalogiikkaan perustuvien käytänteiden vastaisiksi. Mekaaniset toimintalogiikat ovat kuitenkin yliopistosakin välttämättömiä: ”Mekaaniset prosessit ovat kaikkien organisaatioiden perusta, joka tuottaa kustannustehokkuuden lisäksi myös aikaa. Siten mekaanisuus on paradoksaalisesti usein myös luovuuden ja innovatiivisuuden edellytys” (Ståhle & Åberg 2012, 30). Korkeakoulujen rahoitusta tutkineen Jussi Kivistön (2014, 212) mukaan mekaaninen mittaaminen saattaa kuitenkin johtaa siihen, että ”välineellinen tavoite syrjäyttää itseisarvoa omaavan ensisijaisen tavoitteen”. Kauppatieteilijät Kirsi-Mari Kallio ja Tomi Kallio (2012, 62) ovat nimittäneet tällaista mittareille alisteista tulosjohtamista *numerojohtamiseksi*.

Vuoden 2010 rahoitusmalli, vuonna 2013 voimaan tullut uudistettu rahoitusmalli ja vuonna 2015 lopullisesti käyttöön otettu Jufo-luokitus pakotti yliopistot muuttamaan toimintatapojaan. Osa tutkijoista sopeutui ylimenokauteen venyttämällä sääntöjä. Syntyi käytäntö, jota voi kutsua ”julkaisupesuksi”. Julkaisua saattoi kuvailla siten, että se sai tulosindikaattorina alkuperäistä luokitustaan korkeamman statuksen. Väitämmekin, että rahoituksen kytkeminen indikaattoreihin sekä vaikuttaa toimintaan suoraan että synnyttää epäsuoraa painetta, joka voi edeltää tai seurata itse rahoitusvaikutusta. Korkean pistemäärän julkaisutuotanto kasvatti tulosyksikön rahoitusta – tai sen ainakin koettiin kasvattavan. Run-

“AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

saiden tulospisteiden tuottaja puolestaan saattoi myös tutkijoiden keskuudessa olettaa erotuvansa edukseen. Kyse ei välttämättä ollut konkreettisesta havaittavasta hyödyistä vaan osittain myös symbolisesta arvonnoususta ja odotuksesta, että symbolinen arvonnousu realisoituisi tulevaisuudessa esimerkiksi parempana palkkana, tutkimusrahoituksena tai työsuhteina.

Vuoden 2014 lopulla tekemämme kysely (ks. Liite 1) tavoittaa uuteen järjestelmään sopeutuvien tutkijoiden kokemukset.^[5] Uusien sääntöjen omaksuminen oli vielä kesken, eikä kenelläkään ollut vielä kokemuksia siitä, miten Jufo-luokitus lopullisessa muodossaan tulisi ohjaamaan yliopistoissa tehtävää tutkimusta.

Yliopistolaisten kokemuksia

Verkkokyselyllä kootun aineiston avulla voidaan hahmottaa niitä tapoja, joilla ihmistieteilijät ovat reagoineet – tai jättäneet reagoimatta – uusiin tulosjärjestelmiin, rahoitusmalleihin ja julkaisutoiminnan moninaisiin muutoksiin. Kyselymme 92 vastaajasta 49 oli naisia ja 40 miehiä; kolme vastaajaa ei ilmoittanut sukupuoltaan. Vastaajien ikäjakauma oli seuraava: alle 30-vuotiaita yksi, 30–39-vuotiaita 19, 40–49-vuotiaita 35, 50–59-vuotiaita 25, 60-vuotiaita ja vanhempia seitsemän. Neljä ei vastannut ikää koskevaan kysymykseen.^[6]

Vastaajien joukossa oli yhdeksän jatko-opiskelijaa, 24 tutkijatohtoria ja 57 senioritutkijaa. Yksi vastaajista ilmoitti uravaiheekseen “muu” ja yksi jätti vastaamatta. Suurin osa vastauksista edusti siis kokeneiden tutkijoiden näkemyksiä, joissa on mukana uran myötä kertynyttä historiallista perspektiiviä. Humanisteja vastaajista oli 60, yhteiskuntatieteilijöitä 19, kasvatustieteilijöitä viisi ja kauppatieteilijöitä kolme. Loput ilmoittivat tieteenalukseen “muu” tai eivät vastanneet kysymykseen. Vastaajajoukossa ei ollut oikeustieteilijöitä. Vastanneiden humanistipainotus selittyy kyselyn levityskanavilla ja tutkimuksen tekijöiden omalla tieteenalataustalla.

Ensimmäinen kysymys käsitteli Julkaisufoorumin tuottamiin julkaisuluokituksiin liittyviä ongelmia. Kerroimme aluksi luokituksesta ja sen soveltamisen ohjeista, ja esitimme siten joukon kysymyksiä (ks. Liite 1). Niissä esitetyt malliesimerkit perustuivat esiyymmäryksemme mahdollisista epäkohdista. Yleisimmät esille nousseet teemat on koottu taulukkoon 1.

Teema	Mainintoja
--------------	-------------------

En ole törmännyt väärinkäyttöksiin	40
Epäily tai kokemus luokitusten käytöstä prosesseissa	24
Luokituksia käytetään oppiaineen tai yksikön arvioinnissa	10
Johdon taholta painostetaan luokitusten käyttöön tai tähtäämään korkean luokituksen julkaisuihin	8
Tehtävänäytössä on käytetty julkaisuluokituksia kriteerinä	7
Luokituksia sovelletaan artikkeliväitöskirjojen artikkeleihin	6
Oma ala on aliedustettuna	6
Luokituksista puhutaan paljon	6
Suomenkielisillä julkaisuilla ei ole arvoa	4
Luokitukset ovat vääristyneitä	4
Tehtävänäytössä ei ole käytetty julkaisuluokituksia kriteerinä	4

Taulukko 1: Julkaisuluokitusten käyttö ja väärinkäyttö (n=87)

Saamamme vastaukset voi jakaa kahteen pääryhmään. Vajaa puolet vastaajista ei ollut havainnut ongelmia luokitusten soveltamisessa. Lähes yhtä moni kertoi kuitenkin kuulleensa tai muuten aistineensa Jufo-luokitusten vaikuttavan päätöksiin. Lisäksi yksittäiset vastaajat kertoivat ilman tarkempaa kuvausta ongelmista sekä tilanteista, joissa tutkijat olivat itse tehneet omat johtopäätöksensä ja jättäneet hakematta tehtävää oletettujen liian vähäisten Jufo-ansioiden takia.

Julkaisuluokitteluun ja rahoitusmalliin kytkeytyi myös kyselyn neljäs kysymys, tosin tällä kertaa tutkijan oman toiminnan näkökulmasta. Keskeisimmät teemat on kerätty taulukkoon 2.

Teema	Mainintoja
-------	------------

“*A1 alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä*”. *Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla*

Ei ole sanottavasti vaikuttanut	30
Johdanto on kehottanut keskittymään korkeasti jufo-luokiteltuihin julkaisuihin	24
Vastaja suosii omassa työssään jufo-luokiteltuja julkaisuja	22
On vaikuttanut (yleiskommentti)	17
Luokitukset edistävät tai haittaavat urakehitystä	15
Julkaisemisessa tärkeintä tarkoituksenmukaisuus, ei pisteet	13
Yleisesti kasvanut julkaisupaine	13
Julkaiseminen on keskittynyt vertaisarvioituihin tieteellisiin lehtiin	9
Muu julkaisutoiminta on vähentynyt	8
Tutkijan, tutkimusryhmän tai laitoksen rahoitus riippuu pisteistä	7
Rahoitusmalli ohjaa julkaisutoimintaa	6
Johdon taholta ei ole tullut painetta	5
Yhteiskunnallinen vaikuttavuus heikkenee	5
Kotimaisten kielten asema heikkenee	5
Vastustan tulohajasta tietoisesti	5

Taulukko 2: Luokitusten vaikutukset omaan työskentelyyn (n=90)

Suuri osa vastaajista, 30 tutkijaa, oli sitä mieltä, että rahoitusmalli ei ole juuri vaikuttanut heidän toimintaansa. Neutraalia suhtautumista edustivat nekin, jotka kertoivat mieluummin julkaisevansa tarkoituksenmukaisesti kuin pisteiden toivossa. Muutamit vastaajat taas reagoivat tulohajaukseen aktiivisella vastarinnalla: yksittäiset vastaajat totesivat julkaisevansa tarkoituksella suositusten vastaisesti, vastustavansa ylipäättään muutoksia tai kokevansa painostuksen epäeettiseksi.

Toinen kooltaan merkittävä ryhmä olivat ne, joiden arjessa tulosohjaus näkyi konkreettisesti. Julkaiseminen oli, joko omatoimisesti tai usein myös johdon kehotuksesta, keskitetty Jufo-luokiteltuihin ja vertaisarvioituihin kanaviin. Populaarilehdissä ja muissa laajan yleisön kanavissa julkaiseminen oli samalla vähentynyt, minkä pelättiin vähentävän tieteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta (tästä myös esim. Hellman & Poteri 2012; Viita 2015). *Salamisiivujulkaisu* eli isomman tutkimuksen pilkkomisen useammiksi pienemmiksi julkaisuiksi on rantautunut Suomeen ja ihmistieteisiin; neljä vastaajaa mainitsi asiasta. Toinen aineistossa mainittu tulosohjauksen synnyttämä uusi käytänne oli se, että artikkeleita tarjotaan aluksi korkean tason lehteen ja mahdollisen hylkäämisen jälkeen heikommin luokiteltuun lehteen.

Taloudelliset realiteetit kehystävät tutkimustyötä, ja niinpä moni vastaaja käsitteikin urakehityksen ja tutkimuksen taloudellisia reunaehdoja. Julkaisuluokitukset ovat osa järjestelmää ja vaikuttavat joko myönteisesti tai haitallisesti tutkijan uranäkymiin. Yksittäiset vastaajat huomauttivat apurahatutkijoiden “toisen luokan kansalaisuudesta” uudessa järjestelmässä. Esiin nostettiin tapauksia, joissa 2- tai 3-tason julkaisuista maksettiin erillinen palkkio, jolloin Jufo-luokitukset konkretisoituivat suoraan rahaksi abstraktien tulospisteiden sijaan (ks. myös Hellman & Poteri 2012). Tutkijoiden kriittisestä ja pessimistisestäkin suhtautumisesta kertoo seuraava kommentti:

Henki on muuttunut, eli yliopistot ovat selkeästi entistä enemmän kiinnostuneita hyvän JUFO-luokituksen saavista julkaisuista. Esimerkiksi HY ohjastaa (melkein voisi puhua painostamisesta) laittamaan julkaisutietokantaan kaikki mahdolliset julkaisut - myös ne, jotka on kirjoitettu muiden yliopistojen palkioissa ollessa. Samaan aikaan yliopisto entistä hanakammin heittää pihalle kaikki tutkijat, jotka eivät ole palkkasuhteessa yliopistoon. Eli heti kun pudotaan apurahahakujen puolelle, ei olekaan yliopistoaffiliaatiota, jolla hakemista tukea, mutta kyllä on ollut kaikki mahdollinen JUFO-kelpoinen ollut pakko raportoida yliopiston tietokantaan riippumatta siitä, onko ko. yliopisto ollut edesauttamassa kirjoittamista. (N35HumPostdoc)

Publish or perish (julkaise tai katoa) -kulttuuri on vastausten perusteella osalle tuttu: neljäntoista vastaajan mielestä julkaisupaine on kasvanut tulosohjauksen myötä (ks. myös Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014). Yksittäiset vastaajat käyttivät myös sellaisia ilmauksia kuin “julkaisutehtailu” ja “vähäpätöiset aiheet”. Pääosin negatiivisten puheenvuorojen vastapainoksi nostettakoon kuitenkin ne neljä vastaajaa, jotka kokivat tapahtuneet muutokset mielekkäinä.

Käsikirjoitusten vertaisarviointia käsittelemme toinen pääkohta, jonka alussa määrittelimme vertaisarvioinnin ja esitimme sen jälkeen joukon alakysymyksiä. Tärkeimmät tulokset on koottu taulukkoon 3.

Teema	Mainintoja
Vertaisarviointi toimii pääosin	48

“AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

hyvin	
Vertaisarvioinnin kriteerit ovat epäselviä ja käytänteet epäyhtenäisiä	33
Ongelmia seuraa väärinkäsityksistä tai asiantuntemuksen puutteesta	17
“Vertaisarviointi” tapahtunut toimituksessa tai kirjan joidenkin lukujen perusteella	17
Suomessa on vaikea löytää arvioijia ja anonyymiteetti kärsii	15
Toisinaan on vaikeaa tunnistaa, onko julkaisu vertaisarvioitu	13
Vertaisarvioijien määrässä on vaihtelua	13
Arvioijat ovat vain ihmisiä puutteineen	11
Yksittäinen arvioija on perusteettomasti hylännyt käsikirjoituksen	10
Pienellä tutkimusalalla on vaikea löytää riippumattomia arvioijia	8
Lausuntoja ei lähetetty kirjoittajalle	7
Vertaisarviointi toimii vaihtelevasti	6
Ulkomailla arviointi toimii hyvin	6
Arviointi on vaativaa työtä ilman palkkaa	6

Taulukko 3: Kokemuksia vertaisarvioinnista (n=91)

Akateemisiin julkaisukäytänteisiin luotetaan edelleen; hieman yli puolet vastaajista oli sitä mieltä, että vertaisarviointi toimii pääosin hyvin. Muutamat vastaajat täsmensivät, että vertaisarviointi on parhaimmillaan anonyymia ja kriittistä. Toisaalta puolet vastaajista löysi vertaisarvioinnista ongelmia. Kaikki eivät tunne tai ymmärrä vertaisarviointia riittävästi, minkä lisäksi käytänteet ovat epäyhtenäisiä. Pienellä tutkimusalalla tai Suomen tutuissa piireissä koettiin vaikeaksi toteuttaa aidosti anonyymia arviointia.

Vastauksia voi verrata 2013 julkaistuun kansainväliseen kyselytutkimukseen, jossa selvitettiin tutkijoiden suhtautumista tieteellisten lehtien vertaisarviointiin. Mulliganin ja kumppanien kyselyn mukaan 4 000 eri tieteenalojen vastaajasta 69 prosenttia oli erittäin tyytyväisiä tai tyytyväisiä vertaisarviointijärjestelmään, 22 prosenttia ei tyytyväisiä tai tyytymättömiä sekä 9 prosenttia tyytymättömiä tai erittäin tyytymättömiä. Ihmistieteitä edustavia vastaajia oli 417, joista oli vertaisarviointiin 64 prosenttia tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä. (Mulligan ym. 2013.) Meidän kyselymme vastaajat ovat hieman kansainvälisen tutkimuksen vastaajajoukkoa kriittisempiä, mutta tulokset ovat samansuuntaisia.

Joissakin vastauksissa nousi esiin vakavampia ongelmia: arvioijat olivat joko vaatineet viittauksia omiin teksteihinsä tai perusteettomasti hylänneet käsikirjoituksen. Arvio oli saatettu pyytää nopeasti toimittajan kollegalta, jotta julkaisua voitaisiin kutsua vertaisarvioiksi. Yhdessä tapauksessa arvioija oli vastaajan mukaan jopa varastanut käsikirjoituksen tekstiä.

Kolmas kysymys liittyi spesifimmin julkaisuluetteloiden muokkaamiseen ja vilpillisiin julkaisujen kuvailuihin. Kysymyksessä esitetyt malliesimerkit perustuivat kirjoittajien tunteisiin yksittäistapauksiin. Vastaajien tyypillisimmät kokemukset on koottu taulukkoon 4.

Teema	Mainintoja
Vilppiä esiintyy	37
En ole havainnut vilppiä	23
Julkaisuluetteloihin liittyy epäselvyyttä ja tietämättömyyttä	20
Katsauksia ja pääkirjoituksia merkitty virheellisesti vertaisarvioiksi	17
Laaduntarkkailu toimii nykyään paremmin kuin ennen	12
Yhteisartikkeleissa pääsee pienelläkin kontribuutiolla kirjoittajaksi	8
Huijaaminen ei kannata	6
Jatko-opiskelijoiden tai kokemattomien tutkijoiden tietämättömyyttä	5
Salamisiivujulkaisu	5

Taulukko 4: Vilppi ja paisuttelu julkaisuluetteloissa (n=88)

Vastaukset jakautuivat jälleen kahtia. Yli 20 vastaajista ei ollut havainnut ongelmia julkaisuluetteloissa, ja osa totesi, ettei huijaaminen ylipäättäen hyödytä. Yli kolmekymmentä vastaajaa oli puolestaan havainnut erilaisia ongelmia. Ongelmat liittyivät epäselviin käytänteisiin ja tietämättömyyteen (esimerkiksi jatko-opiskelijoiden osalta), ja joskus tarkoitukselliseen vilppiin. Tyypillisimpiin lukeutuva ongelma oli se, että vertaisarvioimattomia katsauksia

“Al alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

sia, pääkirjoituksia tai vastaavia oli julkaisuluetteloissa merkitty arvioiduiksi. Yksittäiset vastaajat kertoivat tapauksista, joissa tutkija oli merkinnyt artikkelinsa vertaisarvioiduksi, vaikka kyseisessä julkaisussa ei ollut vielä julkaisuhetkellä arviointikäytäntöä. Yksittäiset maininnat koskivat niin ikään väitöskirjatekstin kopioimista suoraan artikkeliksi ja junailtuja vertaisarviointiprosesseja.

Tarkasteltavalla ajanjaksolla ovat yleistyneet yhteisartikkelit, joissa pienelläkin kontribuutiolla saattaa saada nimensä kirjoittajien joukkoon. Kaksi vastaajaa taas mainitsi tapauksista, joissa opinnäytteen ohjaajan nimi oli tullut mukaan julkaisuun ilman, että ohjaaja olisi edes osallistunut kirjoittamiseen. Vastaavasta epäselvyydestä kertoi seuraava tutkija:

On hämmästyttävää kuinka suuri ryhmä kirjoittajia saattaa olla nimelistassa mukana eräillä aloilla. Onko esim. väitöstutkimuksen ohjaaja tai tutkimusasetelman "keksijä" automaattisesti mukana artikkelissa, vaikkei olisi aktiivisesti osallistunut tutkimukseen? Vaikuttaa, että näin todellakin joskus on, mutta kuinkas todennat asian. Käytännöt tuon suhteen vaihtelevat eri aloilla: humanistisilla aloilla perinne on edelleen, että vain ne jotka todella ovat osallistuneet tutkimuksen tekoon (tutkijoina), ovat julkaisussa mukana. (M50-KasvSen)

Jo tässä vaiheessa kävi selväksi ainakin se, kuinka monimuotoisesta ja -asteisesta ilmiöstä on kyse. Tulospisteiden keinotekoiseksi ansaitsemiseksi ja julkaisuluettelon ehostamiseksi on kehitelty niin monenkirjavia taktiikoita, ettei tässä ole edes mahdollista käsitellä kaikkia materiaalissa ilmenneitä keinoja.

Julkaisijoiden toimintaa ja erityisesti maksullista julkaisemista tiedusteltiin viidennessä kysymyksessä. Yleisimmät esille nousseet teemat on koottu taulukkoon 5.

Teema	Mainintoja
Itseltäni ei ole pyydetty	31

maksuja	
Olen joko kuullut maksuja pyydettävän tai niitä on pyydetty itseltäni	31
Julkaisemisesta ei pitäisi maksaa	30
Maksuja ovat pyytäneet ulkomaiset tahot	21
Avoimesti julkaisemisesta täytyy maksaa erikseen tieteellisissä lehdissä	21
Olen törmännyt julkaisumaksujen “kalasteluun” sähköpostissa ja Internetissä	14
Julkaisumaksut ovat haitallisia ja epäeettisiä	10
Olen törmännyt ostopöytäkirjoihin (predatory publications)	9
Kotimaiset kustantajat edellyttävät maksamista	9
Maksujen pyytäminen on yleistynyt	7
Ymmärrän maksut joissakin tilanteissa	6

Taulukko 5: Kokemuksia maksullisesta julkaisemisesta (n=89)

Näissäkin vastauksissa näkyy jo tuttu kaksijakoisuus: kolmannes vastaajista oli ollut maksupyyntöjen kohteena ja kolmannes ei. Merkittävä osa vastaajista oli sitä mieltä, että julkaisemisesta ei pitäisi maksaa, ja kun myönteiset kannanotot jäivät vastaavasti lähes olemattomiksi, on ilmeistä, kuinka vastentahtoisesti maksulliseen julkaisemiseen ihmistieteissä kaikkiaan suhtaudutaan. Tilanne voi kuitenkin olla muuttumassa (vrt. Hellman & Poteri 2012). Kuusi vastaajaa ilmoitti ymmärtävänsä korvauspyynnöt jossakin tilanteessa.

Internetin myötä yleistynyt avoin julkaisu (open access) ei sovi tilausmaksuihin perustuvaan muottiin. Tutkijoista moni olikin törmännyt tilanteeseen, jossa artikkelin avoimena julkaisemisesta olisi pitänyt maksaa erikseen. Verkon välillä tapahtuva kyseenalainen kalastelu ostopöytäkirjoihin oli niin ikään monelle tuttua (ks. Beall 2012). Julkaisutukia tai kynnysrahoja olivat pyytäneet etenkin ulkomaiset kustantajat, mutta yhdeksän vastannutta mainitsi myös suomalaiset kustantamot (nimeltä SKS, Gaudeamus ja Tampere University Press) tukien pyytäjänä. Jokunen pitkään alalla toiminut tutkija muisteli, kuinka aikanaan kirjoittajille oli vielä maksettu palkkioita. Erityisen epäilyttäviksi koettiin tilanteet, joissa vaikutti siltä, että kustantajat käyttivät Jufo-luokitustaan rahallisesti hyväkseen:

“Al alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

[K]otimaisissa tapauksissa on epäilyttävää, jos toimintatavoiltaan ja tasoltaan tason 1 kustantajia vastaavat, tiedepoliittisista syistä tasoluokituksen 2 saaneet kustantajat käyttävät etulyöntiasemaansa julkaisutuen pyytämisessä. Tämähän tarkoittaisi käytännössä sitä, että kirjoittaja voi, tai hänen pitää maksaa kirjansa korkeammasta Jufo-luokituksesta. (N39HumSen.)

Suoran julkaisutuen maksamisen lisäksi mainittiin erilliset toimitusmaksut, julkaisujen pakolliset ennako-ostot, kuvamaksut, prosessien nopeuttaminen maksamalla sekä julkaisun oleminen tukirahoituksen ”panttivankina”. Yksittäiset vastaajat viittasivat jopa toimittajien lahjomiseen ja yleiseen korruptioon (kansainvälisen tiedejulkaisemisen tapauksessa).

Viimeisessä, kuudennessa kysymyksessä tutkijat saivat vielä kertoa vapaamuotoisesti muista näkemyksistään koskien tieteellistä julkaisemista ja sen muutosta. Näitä vastauksia on koottu taulukkoon 6.

Teema	Mainintoja
Julkaisupaine ja määrän tehtailu laadun kustannuksella	21
Julkaisukanavasta ja pisteistä on tullut sisältöä tärkeämpiä	9
Monografioiden merkitys on vähentynyt	9
Julkaisujen määrä on räjähtänyt, tietohyöky	7
Kilpailu on kiristynyt	6

Taulukko 6: Näkemyksiä tieteellisen julkaisutoiminnan muutoksista (n=73)

Tässä vaiheessa esille nousseet teemat ovat tuttuja jo aiempien kysymysten vastauksista: julkaisupaine on kasvanut, pisteiden keruu on korostunut sisällön kustannuksella ja rahoitusmallit ohjaavat tekemistä (vrt. esim. Kytö & Rantanen 2014). Siinä missä edellä nähtiin positiivisia ja neutraaleja asenteita, tässä osiossa kerrottiin lähinnä erilaisista ongelmista ja loppuvaikutelma jääkin pessimistiseksi, vaikka itse kysymyksessä puhuttiin neutraalisti vain *muutoksista*.

Seuraavaksi tarkastelemme aineistoa suhteessa uutuuksien kulttuurisen omaksumisen teoreettiseen viitekehukseen sekä Reinhard Koselleckin historiateoriaan.

Ohjaamisen teknologia ja sopeutumisen sivutuotteet

Kyselymme avovastauksissa muutoksen ajoitukset olivat enimmäkseen epämääräisiä. Kahden vastaajan mukaan muutos oli alkanut jo 1990-luvulla, ja yksittäiset vastaajat ajoittivat muutokset muutaman vuoden, kahden vuoden tai yhden vuoden päähän vastausajasta. Vastauksista ilmenee, kuinka vaikeaa tarkkojen ajoitusten tekeminen muistinvaraisesti on. Yhtä lailla vastaukset paljastavat, miten muutoskokemuksta voidaan tarkastella suhteessa erilaisiin ilmiöihin, ja miten oma uravaihe vaikuttaa kokemukseen. Enemmistö kyselymme osallistuneista ei siis osannut täsmällisesti kuvailla eikä ajoittaa kokemaansa akateemisen julkaisukulttuurin muutosta, vaikka koki kulttuurin muuttuneen. Vastausten perusteella on

kuitenkin mahdollista rekonstruoida tulosmittausteknologian perusteiden omaksumisen leimaama siirtymävaihe, joka ajoittuu vuosiin 2009–2013. Vastaajat olivat vuonna 2014 jo pitkälti sopeutuneet käyttämään uusia julkaisukanavia, julkaisutapoja sekä julkaisutoiminnan arvioimiseen ja raportoimiseen käytettäviä välineitä.

Yliopistojen rahoitusperusteita oli muutettu ja suomalaista yliopistoa kammattu tulosohjauksen piiriin melko tempoilevalla otteella 1990-luvun puolivälistä lähtien. Tämä tempoilu oli osa niiden ihmistieteiden edustajien kokemustilaa (Koselleck 2004, 255, 258; 260–263), jotka vuosina 2009–2014 orientoituvat kohti tutkimusjulkaisemista uudella tavalla arvottavaa, yliopistojen toimintaa ohjaavaa järjestelmää. Siirtymäkaudella ihmistieteiden edustajat ammensivat tulosohjausjärjestelmää koskevan odotushorisonttinsa ainekset enimmäkseen lähimenneisyydestä, eikä sen perusteella ollut odotettavissa vakaata, luotettavaa ja kestävää ohjausjärjestelmää, vaan pikemminkin sarja muuttuvia ja keskentekoiksi jätettyjä ohjeita.

Toistuvat järjestelmän muokkaukset jättivät yliopistolaisten kokemustilaan tiedon ja odotushorisonttiin oletuksen siitä, että tempoilu jatkuisi myös tulevaisuudessa ja edellyttäisi aktiivisesti suoritteita maksimoivaa sopeutumista. Vastaajat voi jakaa suhtautumistapojensa mukaan ryhmiin, ja osittain suhtautumistapoihin vaikuttivat vastaajan ikä ja uran vaihe. Kyselymme vastaajista suurin osa oli omaksunut enemmän tai vähemmän kriittisesti lähimenneisyyttä *reflektoivan sopeutujan* roolin:

Ehkä kolme vuotta sitten ryhdyin kasvattamaan kv. jufo 2-3 julkaisujen määrää tietoisesti sekä laitoksen yleisistä kehotuksista, mutta myös ymmärryksellä, että se saattaa edistää omaa uraani (määräaikainen). (N48HumSen)

Olen selvästi entistä enemmän keskittynyt julkaisukanavan valitsemiseen jufo-tason mukaan, ja vähentänyt varsinkin konferenssikäyntejä, joista saa vain perustason proceedings-julkaisun, jolla ei ole usein lainkaan jufoa. (M42-MuuPost)

Reflektoivat sopeutajat totuttelivat toimimaan uuden järjestelmän ehdoin, koska olettivat, että sitä heiltä vaadittiin ja vaadittaisiin entistä tiukemmin myös tulevaisuudessa. Päätös oli tutkijoiden puolesta jo tehty organisaation ylemmissä portaissa, joten yksittäisen toimijan vastuulle jäi lähinnä vain uuden käytännön opettelu (vrt. Rogers 2003 [1962], 403); “Olemme keskustelleet siitä, että pitää keskittää lehtiin jotka ovat jufon listalla. Esimies varsinkin on tätä pitänyt esillä.” (N28KasvJat), sekä:

Johdon taholta on annettu selkeät ohjeet julkaista vain jufoluokitetuissa lehdissä ja konferensseissa. On myös pyydetty miettimään, kannattaako aikaa käyttää jufoluokittelemattomien artikkeleiden 'puuhasteluun'. Eli totta kai tällä on ollut suora vaikutus (joka ei todellakaan ole tieteellisestä näkökulmasta mielekäs). (N50MuuSen)

Kulutustutkija Mika Pantzar (1996, 9) on väittänyt, että väärät ennusteet leimaavat teknologiahistoriaa ja että ”uutuustuotteiden piilevä käyttöpotentiali palautuu usein vasta hyödykkeiden yleistyessä ja vakiintuessa kuluttajien arkeen”. Pantzar korostaa uutuustuotteiden kulutuksen leikkiä, jossa säännöt määräytyvät toiminnan myötä ja jossa ”kaikkalainen luovuus ja joustavuus on tärkeämpää kuin annettujen sääntöjen noudattaminen” (Pantzar 1996, 129; ks. myös Suominen 2007). Julkaisuluokitusten käyttäjää voi ajatella sopeutujan lisäksi leikkivänä kuluttajana, joka toimii Pantzarin kuvaamalla tavoilla. Varsinkin, koska hän ei ole saanut uutuuden käyttöohjeita, hän käyttää sitä luovasti, väärin ja jopa leikitellen. Toi-

“*AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä*”. *Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla*

saalta kyse on vakavasta aiheesta. Esimerkiksi määräaikaisissa ja epävarmoissa työsuhteissa jatkava tutkija etsii erilaisia keinoja, joilla pystyy selviytymään eteenpäin.

Kuten jo edellisessä kohdassa on käynyt ilmi, sopeutuminen on kekseliästä ja sen tavat vaihtelevat. Uutta tulosrahoitusjärjestelmää omaksuessaan tieteentekijät muokkasivat itsekin aktiivisesti järjestelmän komponentteja ja niihin liittyviä mittareita; käyttäjät mukauttivat järjestelmän taktisesti omaa etuaan palveleviksi mahdollisuuksiksi [7]. Taktiikat liittyvät sekä tutkijoiden toimintaan että muihin tieteellisen julkaisemisen kanssa tekemisessä oleviin toimijoihin, kuten kustantajiin: “Jufon on lisännyt julkaisumittarien luotettavuutta yliopistojen välisessä rahanjaossa. Silti kikkailua valitettavasti esiintyy edelleen. Ihminen on kekseliäs epärehellisyydessään.” (M48HumSen)

Kulttuuritieteellisessä ja kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa on viitattu teknologian käyttämiseen luovana adaptaationa, omaksi tekemisenä, jossa arkiset käyttötilanteet ja niihin liittyvät taktiikat ovat keskeisiä teknologian muokautumisessa. Taktiikoilla ei ole tiettyjä vakioita, vaan ne muuntuvat tilanteen mukaan; ne muuttavat tilanteita mahdollisuuksiksi. (Esim. de Certeau 1988, xix.) Tieteen ja teknologian tutkija Ron Eglash on puolestaan todennut, että adaptaatio on yksi teknologian omaksumisen (appropriatio) muodoista ja se tarkoittaa teknologian latentin funktion keksimistä tai löytämistä (Eglash 2004). Samoin voi ajatella, että myös julkaisuluokituksilla, tietokannoilla ja ohjausjärjestelmillä on piilofunktioita, joita kekseliäät tutkijat ja muut käyttäjät löytävät ja hyödyntävät.

Kyselyaineistomme osoittaa, ettei uusi julkaisuluokittelu ole aina ohjannut tutkijaa muuttamaan toimintaansa. Jotkut vastaajat totesivat, että he ovat joko jo pitkään julkaisseet tai ainakin sopeutuneet julkaisemaan niillä tavoilla, joita uudessa mallissa painotetaan. Tällaiset nopeat omaksujat pyrkivät noudattamaan uuden järjestelmän sääntöjä ja hyötymään niistä, samalla kun toimivat tulospistekotouttajina. Itse asiassa he pyrkivät olemaan askeleen edellä:

Omassa julkaisutoiminnassani otan kyllä jufon huomioon, mutta en ole muuttanut julkaisutapojani, koska olen aina (2000-luvun alusta) keskittynyt vertaisarvioituihin kanaviin (artikkeli tai monografia) ja koska se itse asiassa on minulle helpompi julkaisukanava kuin popularisoivat yleisteokset. Suomalaisen jufon lisäksi huomioin myös muiden maiden vastaavia luokitteluja esimerkiksi Brittien erihä. Enhän tiedä, tulenko aina olemaan Suomessa. On huomionarvoista, että luokittelut ovat erilaisia, myös ei-suomalaisten ja "kansainvälisten" julkaisujen osalta. (N42HumSen)

Toisten tutkijoiden tieteellinen ura taas oli heidän kertomansa mukaan vasta niin alkuvaiheessa, että heillä ei ollut edes kokemusta aiemmista rahoitusmalleista. Tällaisia tutkijoita voi nimittää *tulospistenatiiveiksi*, [8] eivätkä he ajattele julkaisuluokittelua tai tulosohejausta niinkään uutuuksina:

Olen jatko-opiskelija, joten muutokset eivät ole ehtineet vaikuttaa. Toki olen huomannut paineet 'tuottaa julkaisuja'. Sinänsä suuntaus on minusta maltillisenä versiona ihan ok, tuskimpa se kokonaan näivettää ihmistieteissä muuta julkaisemista. Tutkijat haluavat kuitenkin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ym. Sinänsä myös julkaisukanavien "laatuun" on ihan ok kiinnittää enemmän huomiota, kun julkaisukanavia on maailmalla pullollaan. Fiksut tutkijat kuitenkin todennäköisesti panostavat enemmän julkaisujen laatuun kuin määrään. (N31YhtJat)

On myös mahdollista, että tutkija ei julkaise uuden tavan mukaisesti ”tuloksellisesti”, vaan kieltäytyy muuttamasta tapojaan. Tietoisia toisintoimijoita on erityisesti vanhempien tutkijoiden joukossa. Syitä kieltäytymiseen on niitäkin useita. Joidenkin vastanneiden osalta näkyy, että muutos ei ole tarpeen: heidän aktiiviuransa on jo ohi tai loppupuolella:

Oltuani pari vuotta emeritaprofessorina olen pikemminkin tietoisesti lisännyt muiden kuin vertaisarvioitujen artikkelien tekemistä tehdäkseen tilaa niille, jotka tarvitsevat vertaisarvioinnin tuomia meriittejä. (N68HumSen)

Toinen vaihtoehto on, että tutkijalla ei jostakin muusta syystä ole paineita uudelleen julkaisemiseen. Kuten edellä tuli ilmi, yksittäiset vastaajat totesivat vastauksissaan asettuneensa tietoisesti poikkitelein, koska eivät pidä uutta toimintatapaa, ohjausta ja mallia mielekkäänä. Tällainen *tulospisteänkyrää*[9] ammentaa kriittisen positionsa perustelut joko lähimenneisyyttä kauemmas ulottuvasta, yliopiston ohjausmekanismien historiaan perustuvasta kokemustilasta tai pelkästä vastarinta-asenteesta:

[Jufo-luokittelu] on saanut minut ottamaan viime vuosina käyttöön tietoisesta vastastrategian: vaikka toimin alalla, jossa julkaisutoiminta, omani ja muiden, on perinteisesti ollut pääsääntöisesti kansainvälistä, olen alkanut aktiivisesti etsiä myös suomenkielisiä julkaisuväyliä, vaikka ne eivät aina täytäkään referee-kriteereitä. (N47HumSen)

Kokemustilaa perustuvaa kriittisyyttä ei kannata sekoittaa tietämättömyyteen perustuvaan muutosvastarintaan. Järjestelmään sopeutujat ja sopeutumattomat muodostavat jatkumon tulospistekotouttajista änkyröihin – asetelma muistuttaa siten minkä hyvänsä innovaation omaksumisprosessia (ks. Rogers 2003 [1962], 267–299). [10]

Kaikki vastauksista esiin nousseet ilmiöt eivät tietenkään johdu pelkästään tulositauksesta, vaan ne heijastelevat muita laajoja kehityskulkuja. Esimerkiksi taloudellisen riskin asteittainen siirtyminen kustantajalta tutkijalle kertoo pikemminkin tiedekustantamisen yleisestä muutoksesta. Paljon tiiviimmin tulospisteisiin kytkeytyy internetin myötä yleistynyt avoin julkaiseminen, joka on tuonut mukanaan sekä hyviä että huonoja käytänteitä. Parhaimmillaan se on mahdollistanut tutkimustiedon vapaan saatavuuden ja kustannusmonopoliin ohittamisen, pahimmillaan “avoimuus” voi tarkoittaa ostojulkaisuja tai vertaisarvioinnin heikkenemistä (ks. Beall 2012). Tutkimusmateriaalimme perusteella suomalaiset ihmistieteilijät eivät ole ryhtyneet – tai ainakaan myönnä ryhtyneensä – tällaiseen tehtävuuteen, vaikka moni olikin saanut ulkomaisilta julkaisijoilta epäilyttäviä pyyntöjä, ja vaikka oikaisemiseen saattaisi tulospainneiden alla olla houkutus.

Johtopäätökset

Monissa ihmistieteissä julkaisujen pisteyttäminen mitattaviksi suoritteiksi on ollut etenkin 2010-luvun mukanaan tuoma käytäntö, johon tutkijoiden on ollut sopeuduttava. Tutkimusta koskeva tulosohjaus ulottuu yliopistotasolta tiedekuntiin, laitoksiin, oppiaineisiin ja kurottaa kohti yksittäisiä tutkijoita. Yliopistot ovat saattaneet omaksua uusia toimintatapoja etupainotteisesti, ennen kuin esimerkiksi julkaisuluokittelu on tullut käyttöön osana rahoitusmallia. Julkaisufoorumiluokittelua on myös voitu soveltaa ohjeiden vastaisesti esimerkiksi yksittäisten tutkijoiden suoritusten arvioinnissa, olipa kyse artikkeliväitöskirjasta tai työpaikkaa hakevien keskinäisestä vertailusta. Mekaanisesti sovellettuna Jufo-luokitus kytkeytyy kiinteästi myös tutkimusrahoitukseen ja uranäkymiin. Artikkelimme keskeinen tulos on

“AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

niiden ristiriitaisuuksien osoittaminen, joita on vallinnut käytössä olleiden rahoitusmallien ja niitä koskevan keskustelun sekä tutkijoiden arkikokemusten välillä.

Julkaisupesu on ollut erityisesti siirtymäajan ilmiö. Vuoden 2014 lopulla tämä mitattavien suoritteiden maksimoimiseen tähtäävä toimintatapa vaikutti olevan tiedon lisääntymisen, ohjeiden tarkentumisen ja valvonnan tehostumisen myötä väistymässä. Se oli kuitenkin kyselyymme vastanneiden tutkijoiden tuoreessa muistissa. Ajatus uuden mallin omaksumiseen liittyvästä siirtymäajasta on hypoteesin luonteinen, sillä tutkimusaineistomme tarjoaa ainoastaan katsauksen tilanteeseen tietyllä hetkellä. Muutosten tarkempi tutkimus vaatisi seurantatutkimusta. Tämän kyselyn vastausten perusteella olisi mahdollista rakentaa seurantatutkimusta varten strukturoituja väittämiä, joihin vastaajat voisivat vastata numeerisin asteikoin. Strukturoidun kyselyn vastaajajoukon voisi määrittää otannalla yliopistojen tutkimushenkilökunnasta.

Myös oma suppea kyselyaineistomme mahdollistaa useita jatkotutkimuksia. Aineiston analyysiä voisi syventää esimerkiksi lähiluvulla ja hahmottaa erilaisia akateemisen työn hallintaan tai hallitsemattomuuteen liittyviä puhetapoja. Toisaalta voitaisiin kartoittaa, miten tieteenekijät kokevat yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen osana toimintaansa – tai yliopäätään yliopiston tehtävien keskinäisen suhteen; teema tuli esille useissa vastauksissa. Täytyy myös muistaa, että vaikka jo kyselymme kysymyksenasettelussa korostuivat uusien julkaisuluokittelujen ja toimintatapojen negatiiviset seuraukset, monet vastaajat halusivat painottaa omaa sopeutumistaan, ongelmien vähäisyyttä ja tyytyväisyyttään tilanteeseen. Mahdollista olisi vielä selkeämmin erottaa toisistaan vastaajat, jotka eivät ole kokeneet ongelmia ja ne vastaajat, jotka ovat kokeneet ongelmia ja etsiä syitä kokemusten erilaisuuteen.

Uuden yliopistolain jälkeisen siirtymäkauden tutkimuksessa olisi jatkossa mahdollista käyttää myös muuta aineistoa. Olennaisia tutkimuskohteita olisivat tällöin muun muassa yliopistojen hallinnolliset asiakirjat ja esimerkiksi johdon ja esimiesten lähettämät sähköpostit sekä muut viestit, joilla on pyritty ohjaamaan tutkijoiden julkaisemista ja muuta toimintaa.

Yliopistomaailmassa on tapahtunut nopeita muutoksia, joihin on reagoitu herkästi ja jopa ylilyönnein. Ihmistieteiden parissa uudet toimintamallit ovat synnyttäneet runsaasti epävarmuutta, kritiikkiä ja jopa kyynisyyttä. Artikkelimme osoittaa, miten tärkeää yliopistouudistusten yhteydessä olisi varautua siirtymävaiheen ongelmiin – etukäteen.

Kiitokset

Kiitämme Harri Peltoniemeä, Janne Pölöstä ja J. Tuomas Harviaista sekä teemanumeron toimittajia ja anonyymejä arvioitsijoita artikkelikäsitelmien kommentteista ja korjausehdotuksista. Artikkelin valmistumista on tukenut myös Suomen Akatemian rahoittama projekti Leikillistyminen ja pelillisen kulttuurin synty (rahoituspäätös #275421).

Viitteet

[1] Kyselyvastausten koodaus: sukupuoli (M/N), ikä, tieteenala (Hum/Yht/Kasv/Kaup/Muu), uran vaihe (Opis/Jatk/Postdoc/Sen).

- [2] Uuden yliopistolain ja sitä tukevien ohjausmenetelmien vaikutuksista yliopistojen johtamiseen ks. esim. Kivistö, Kohtamäki & Pekkola 2014, 368–369.
- [3] Suomalaisen korkeakoulupolitiikasta toisen maailmansodan jälkeen ks. Lampinen 2003.
- [4] Vuoden 2010 jälkeen KOTA-tietokannan ovat korvanneet Vipunen- ja Juuli-portaalit, joista jälkimmäinen on keskittynyt nimenomaan julkaisutietoihin (<http://vipunen.fi/fi-fi> ja <http://www.juuli.fi/>).
- [5] Tulosohjauksen vaikutuksesta yliopiston työntekijöiden arkeen ks. myös Kallio & Kallio 2012 ja Kallio 2014.
- [6] Kun olimme laatineet lomakkeen, käytimme kolmea kollegaamme testivastaajina. Pilottitestin (1.10.2014) perusteella teimme muutoksia ainoastaan parin kysymyksen muotoiluun, ja myös testivastaukset sisällytettiin aineistoon. Julkaisimme kyselyn perjantai laamuna 3.10.2014 muun muassa omilla Facebook-sivuillamme (FB), Twitterissä sekä Turun yliopiston digitaalisen kulttuurin oppiaineen FB-sivulla. FB-ystävämme jakoivat tietoa kyselystä, mitä kautta tieto siitä levisi eri yliopistoille ja eri tieteenaloille. Jakoja oli yli kymmenen. Tiedotimme kyselystä niin ikään Tieteellisten seurain valtuuskunnan Julkaisufoorumi-hankkeelle, Tieteentekijöiden liitolle ja Professoriliitolle, jotka jakoivat tietoa kyselystä Facebookin ja verkkosivujen kautta. Myöhemmin tieto kyselystä levisi myös Agricola – Suomen historiaverkko -sähköpostilistan sekä Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan sähköpostilistan kautta. Kaikkia käytössä olleita levityskanavia emme todennäköisesti edes tiedä. Kyselyn julkaisupäivänä kyselyyn vastasi noin 30 henkilöä. Seuraavaan tiistaihin mennessä vastaajia oli noin 60. Viikon kuluttua kyselyn julkaisusta vastaajia oli 70, ja uusintatiedotusten jälkeen siihen mennessä, kun vastaamisen määräaika meni umpeen (15.10.) noin puolitoista viikkoa kyselyn julkaisun jälkeen vastauksia oli tullut 87 kappaletta. Vastauksia tuli vielä muutamia määräajan jälkeen, eli aineisto koostuu lopulta 92 vastaajan vastauksista.
- [7] Vrt. Rogersin (2003 [1962], 180–188) käyttämä uudelleen keksimisen käsite.
- [8] Termi vertautuu Prensbyn (2001) ja kumppaneiden diginatiivin käsitteeseen.
- [9] ”Änkyrä” rinnastuu pitkälti Rogersin (2003 [1962], 267–299) laggard-käsitteeseen, ja on samalla tavoin tarkoitettu neutraaliksi: muutosta vastaan kamppailu ei ole yhteisölle väistämättä haitallista.
- [10] Jos uuden rahoitusmallin käyttöönotto ja siihen liittyvä keskustelu ovat muuttaneet tutkijan omaa toimintaa, muutos voi näkyä ainakin kolmella tavalla. Tutkija voi siirtyä noudattamaan kokonaan uusia toimintatapoja, joko heti tai jonkinlaisen siirtymäkauden jälkeen. Toinen vaihtoehto on, että tutkija muuntaa toimintaansa osittain, eli julkaisee jotain uudella tyylillä, jotain vanhalla. Kolmas vaihtoehto – joka ei tule esiin vastausten omaa toimintaa koskevissa kuvauksissa vaan vastaajien kuvatessa toisten tutkijoiden toimintaa ja epäkohtia – on se, että tutkija muokkaa toimintaansa näyttämään yhteensopivalta uuden rahoitusmallin kanssa. Viimeksi mainittuun liittyy tutkimuseettisesti liikkuminen harmaalla vyöhykkeellä tai suoranaisten vilpin tekemistä, ja yhteensopivaksi naamiointi on enemmän mahdollista siirtymäkaudella, jolloin ohjeistot ja niiden soveltaminen eivät ole vielä vakiintuneet: julkaisuja voidaan esimerkiksi jälkikäteen tulkita vertaisarvioituiksi tai meneillään olevien julkaisuprojektien yhteydessä vertaisarviointiprosessi toteutetaan enemmän tai vähemmän näennäisesti.

Lähteet

Aikalaisaineisto

- Acatiimi 2000. Sipilä, Jorma: Laskentamalli allikossa. Acatiimi 5/2000 [www-lähde]. < http://www.acatiimi.fi/2000/5_00/5_00i.htm > (luettu 7.5.2015).
- Acatiimi 2005. Mattila, Markku: Yliopistojen tulosoajaus uudistuu. Acatiimi 9/2005, 8–11 [www-lähde]. < http://www.acatiimi.fi/2005/9-05/9_05_4.htm > (luettu 10.9.2015).
- OPM 1998. Yliopistojen rahoituksen kehittämistä selvitetty. Tiedote 22.12.1998 [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/1998/12/yliopistojen_rahoituksen_kehittamista_selvitetty?lang=fi > (luettu 10.9.2015).
- OPM 2002. Yliopistojen tulosoajauksen Kehittämistyöryhmä II. Opetusministeriön työryhmien muistioita 26:2002. Helsinki: Opetusministeriö [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_479_26_02tulosoaj_keh.pdf?lang=fi > (luettu 10.9.2015).
- OPM 2003. Taulukoita KOTA-tietokannasta 2002/ Tabeller från KOTA-databasen 2002. Opetusministeriön julkaisuja 2003:31. Helsinki: Opetusministeriö [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_116_opm31.pdf?lang=fi > (luettu 12.9.2015).
- OPM 2008. TiedeKOTA-työryhmän raportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:9. Helsinki: Opetusministeriö [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/TiedeKOTA_tyoryhman_raportti.html?lang=fi > (luettu 10.9.2015).
- OKM 2013. Yliopistojen rahoitusmalli vuodesta 2013 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Helsinki [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoytus/liitteet/Yliopistojen_rahoytusmalli_2013_alkaen.pdf > (luettu 10.9.2015).
- OKM 2014a. Ehdotus yliopistojen rahoitusmallin tarkistamiseksi vuodesta 2015 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Helsinki [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2014/yo_rahoytusmallin_tarkistaminen.html?lang=fi > (luettu 12.9.2015).
- OKM 2014b. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen perusrahoituksen laskentakriteereistä annetun opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen muuttamisesta 3.7.2014 [www-lähde]. < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140526> > (luettu 12.9.2015).
- Tieteelliset seurat 2012. Monipuolisen ja -muotoisen tieteellisen julkaisutoiminnan puolesta 26.1.2012 [www-lähde]. < http://www.kasvatus.net/liitteet/fera/materiaali_edit/23.pdf > (luettu 10.9.2015).
- TSV 2012. Auranen, Otto & Pölönen, Janne: Tieteellisten julkaisukanavien tasoluokitus. Julkaisufoorumi-hankkeen (2010-2012) loppuraportti Tieteellisten seuran valtuuskunta, verkkojulkaisuja 1/2012. Helsinki: TSV [www-lähde]. < http://www.tsv.fi/files/yleisten/julkaisufoorumi-hankkeen_loppuraportti.pdf > (luettu 10.9.2015).
- UNIFI 2010. Julkaisujen laadunarvioinnin kehittäminen. Suomen yliopistojen rehtorien neuvoston työryhmän ehdotus 15.1.2010. Suomen yliopistot UNIFI: Raportit ja julkaisut [www-lähde]. < http://www.helsinki.fi/halvi/srno/raportit_ja_julkaisut/Julkaisujen_laadunarviointi.pdf > (luettu 10.9.2015).

Tutkimuskirjallisuus

- Beall, Jeffrey 2012. Predatory publishers are corrupting open access. *Nature* 489 (7415), 179.
- de Certeau, Michel 1988 [1984]. *The Practise of Everyday Life*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Eglash, Ron 2004. *Appropriating Technology. An Introduction*. Teoksessa Eglash, Ron; Croissant, Jennifer L.; Di Chiro, Giovanna & Fouché, Rayvon (toim.), *Appropriating Technology. Vernacular Science and Social Power*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, i–xxi.
- Hellman, Heikki & Poteri, Eija 2012. Kotimainen julkaisutoiminta uuden rahoitusmallin ja Julkaisufoorumin jälkeen. *Media & viestintä* 35 (3–4), 6–19.
- Kallio, Kirsi-Mari 2014. "Ketä kiinnostaa tuottaa tutkintoja ja julkaisuja liukuhihnaperiaatteella...?" - Suoritusmittauksen vaikutukset tulosohjattujen yliopistojen tutkimus- ja opetushenkilökunnan työhön. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja A-1:2014. Pori: Turun yliopisto.
- Kallio, Kirsi-Mari & Kallio, Tomi 2012. Tulosohjaus yliopistojen asiantuntijatyössä. Teoksessa Stähle, Pirjo & Ainamo, Antti (toim.), *Innostava yliopisto – kohti uudistuvaa yliopistojohtamista*. Helsinki: Gaudeamus, 56–77.
- Karvonen, Erkki; Kortelainen, Terttu & Saarti, Jarmo 2014. *Julkaise tai tuhoudu! Johdatus tieteelliseen viestintään*. Tampere: Vastapaino.
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Hannu 1999. Valkoinen elefantti yliopiston rahoitusviidakossa. *Tieteessä tapahtuu* 17 (4) [www-lähde]. < <http://www.tieteessatapahtuu.fi/994/kiv-nur.htm> > (luettu 10.9.2015).
- Kivistö, Jussi 2014. Korkeakoulujen rahoitus. Teoksessa Pekkola, Elias; Kivistö, Jussi & Kohtamäki, Vuokko (toim.), *Korkeakouluhallinto - johtaminen, talous ja politiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 198–224.
- Kivistö, Jussi; Kohtamäki, Vuokko & Pekkola, Elias 2014. Korkeakouluhallinto, politiikka ja talous: eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa Pekkola, Elias; Kivistö, Jussi & Kohtamäki, Vuokko (toim.), *Korkeakouluhallinto - johtaminen, talous ja politiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 365–373.
- Koselleck, Reinhart 2004. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Kytö, Meri & Rantanen, Saijaleena 2014. Etnomusikologian vuosikirjan merkitys musiikintutkimuksen alalle Suomessa. Teoksessa Kytö, Meri & Rantanen, Saijaleena (toim.), *Etnomusikologian vuosikirja 2014*. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura, 8–25.
- Lampinen, Osmo 2003. *Suomalaisen korkeakoulutuksen uudistaminen. Reformeja ja innovaatioita*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:25. Helsinki: Opetusministeriö [www-lähde]. < http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2003/suomalaisen_korkeakoulutuksen_uudistaminen_reformeja_ja_innovaa?lang=fi > (luettu 10.9.2015).
- Mulligan, Adrian; Hall, Louise & Raphael, Ellen 2013. Peer-Review in Changing World: An International Study Measuring the Attitudes of Researchers. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 64 (1) 132–161.
- Pantzar, Mika 1996. *Kuinka teknologia kesytetään. Kulutuksen tieteestä kulutuksen taiteeseen*. Helsinki: Hanki ja jää.

“AI alkuperäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä”. Uusien julkaisukäytänteiden omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla

- Prensky, Marc 2001. Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon* 9 (5), 1–6.
- Rogers, Everett M. 2003 [1962]. *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press.
- Räsänen, Pekka & Sarpila, Outi 2013. Internet-lomake vai ei? Verkkokysely postikyselyitä täydentävänä tiedonkeruun menetelmänä. Teoksessa Laaksonen, Salla-Maaria; Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.), *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 68–83.
- Selkälä, Arto 2013. Verkkolomakkeella on väliä: Webropolin ja ZEF:in käyttöliittymien vastaajapsykologinen arviointi. Teoksessa Laaksonen, Salla-Maaria; Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.), *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 105–122.
- Stähle, Pirjo & Åberg, Leif 2012. Voiko yliopiston uudistumista johtaa? Teoksessa Stähle, Pirjo & Ainamo, Antti (toim.), *Innostava yliopisto - kohti uudistuvaa yliopistojohtamista*. Helsinki: Gaudeamus, 26–55.
- Suominen, Jaakko. Helposti ja halvalla? Nettikyselytutkimus aineiston kokoamisessa. Teoksessa Korhonen, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), *Kansatieteelliset kyselyt. Ethnos-toimite*. Helsinki: Ethnos Ry, ilmestyy.
- Yliaska, Ville 2014. Tehokkuuden toiveuni – Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle. Helsinki: Into Kustannus.

Liite 1. Verkkokyselyn kysymykset

1. Julkaisufoorumi (JUFO) toimii Tieteellisten seurain valtuuskunnan yhteydessä ja sen tehtävä on ylläpitää ja kehittää tieteellisten julkaisukanavien tasoluokitusta (ks. <http://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/>). Julkaisufoorumin 21.12.2012 päivätyissä käyttöohjeissa lukee seuraavasti: "Tutkimusorganisaatioiden sisäisessä käytössä tasoluokitus soveltuu parhaiten tietyn alan tai yksikön julkaisuutoiminnan oman kehityksen seurantaan. Tulosten perusteella voidaan esim. informoida tutkimusta arvioivia asiantuntijajapaneeleita. Tasoluokitusta ei kuitenkaan ole perusteltua soveltaa pitkälle takautuvasti, sillä se heijastaa tiedeyhteisön tämänhetkisiä arvostuksia. Tasoluokitusta käytettäessä on otettava huomioon sekä tason 1 että tasojen 2 ja 3 julkaisut. On suositeltavaa kuulla tutkijoiden näkemyksiä tasoluokituksen soveltuvuudesta tutkimuksen arviointiin eri tieteen- ja tutkimusaloilla. Tasoluokitusta ei tule käyttää mekaanisesti tutkimuksen arvioinnissa ja ohjauksessa, ja tutkijoiden vapauteen kuuluu valita tutkimukselleen tarkoituksenmukaisimmat julkaisukanavat. [...] Julkaisufoorumin tasoluokat ennustavat suurten julkaisumäärien keskimääräistä laatua ja vaikuttavuutta, mutta ovat liian summittainen väline yksittäisten julkaisujen tai tutkijoiden arviointiin. Tasoluokitus kertoo julkaisun läpäisemän kilpailun ja vertaisarvioinnin tasosta, mutta tason 1 julkaisukanavissa ilmestyy yksittäisiä keskitasoa laadukkaampia ja vaikuttavampia julkaisuja, ja tason 2 ja 3 julkaisukanavissa ilmestyy myös keskitasoa heikompia ja ilman viittauksia jääviä julkaisuja. Tasoluokitus ei missään tapauksessa voi korvata julkaisujen sisältöön perustuvaa vertaisarviointia yksittäisten tutkijoiden tai tutkimusryhmien arvioinnissa." Oletko näistä käyttöohjeista huolimatta törmännyt tilanteisiin, joissa JUFO-luokituksiin on viitattu esimerkiksi opinnäytteiden arvioinnissa, dosentuurihakemusten yhteydessä tai tehtävien täytössä? Milloin olet törmännyt ilmiöön ensimmäisen kerran? Onko sinulla useampia kokemuksia vastaavista tapauksista? Kerro esimerkkejä.

2. Vertaisarviointi tarkoittaa prosessia, jossa asiantuntijat arvioivat tieteellisen julkaisun toimituskunnan lisäksi julkaisuun tarjotun käsikirjoituksen laadun (vertaisarvioinnista ks. esim. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Vertaisarviointi> tai Sotamaa 2013). Oletko sitä mieltä, että vertaisarviointiprosessit toimivat pääosin luotettavasti? Entä millaisia epäkohtia olet havainnut julkaisujen vertaisarviointiprosesseissa? Entä oletko kohdannut tilanteita, joissa on epäselvää, onko joku julkaisu vertaisarvioitu vai ei? Onko tilanne muuttunut? Kerro esimerkkejä.
3. Oletko havainnut tapauksia, joissa tutkija on merkinnyt julkaisuluetteloonsa vertaisarvioiduksi julkaisuja, jotka eivät ole sellaisia? (esim. pääkirjoitusten tai arvioiden merkitseminen referee-julkaisuksi tai artikkelin merkitseminen vertaisarvioiduksi, vaikka se olisi ilmestynyt aiemmin kuin kausijulkaisussa on otettu käyttöön arviointimenettely)? Milloin tämä on tapahtunut? Onko tilanne muuttunut? (lisätietoja julkaisuluettelon laatimisesta ja julkaisujen luokittelusta, ks. esim. Suomen Akatemian ohjeet) Entä oletko törmännyt Suomessa julkaisulistojen keinotekoiseen kasvattamiseen ja jos kyllä, niin millä tavoin sitä on tehty?
4. Onko yliopistojen uusi vuonna 2013 voimaan tullut rahoitusmalli vaikuttanut omaan tapaasi julkaista tutkimuksia tai muita kirjoituksia? Oletko esimerkiksi vähentänyt muiden julkaisujen tekemistä ja keskittänyt vertaisarvioituihin artikkeleihin? Milloin muutos on tapahtunut? Oletko muuttanut julkaisutapojasi omasta aloitteestasi vai oletko kokenut painetta muutoksiin esimerkiksi kollegoidesi tai esimiestesi taholta?
5. Onko sinulta pyydetty maksua tai “julkaisutukea”, jotta käsikirjoituksesi julkaistaisiin suomalaisessa tai ulkomaisessa julkaisussa? Oletko kuullut tapauksista, joissa kollegasi olisivat maksaneet tällaisia maksuja ja maksaneet tällaisista julkaisuista? Jos on pyydetty, millaisia ehtoja maksun pyytäjät ovat esittäneet? Ovatko tällaiset pyynnöt lisääntyneet vai vähentyneet? Mitä mieltä olet julkaisutuen pyytämisestä?
6. Onko joku muu seikka, jonka olet huomannut muuttuneen tieteellisessä julkaisemisessa? Mikä se on?
7. Ikäsi
8. Sukupuolesi
9. Tieteellisen urasi vaihe
10. Tieteenalasi
11. Palautetta kyselystä

FT Anna Sivula on kulttuuriperinnön professori, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Turun yliopistossa.

FT Jaakko Suominen on digitaalisen kulttuurin professori, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Turun yliopistossa.

TkL, TaM Markku Reunanen on vuorovaikutteisen visualisoinnin lehtori median laitoksella, Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa.